

LEGUJABB MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETÜNK.

(Első közlemény.)

Bodnár Zsigmond, a budapesti egyetem tudós magántanára, saját költségén egy nagyobb irodalomtörténeti kézikönyv kiadását kezdte meg, mely kiváló érdeklődést keltett vállalatában nemzeti irodalmunk történetét egészen új felfogással, sok figyelemreméltó észrevétellel, de egyszersmind szembeszökő tévedésekkel is tárgyalja. „Irodalmi Értesítő“ czimű rovatunkban már szólottunk e mű fényoldalairól; most behatóbb ismertetés kíséretében egyik-másik kifogásunkat teszszük meg.

E vállalat első füzetében az irodalom és irodalomtörténet fogalmának eléggé szabatos meghatározása után a magyar irodalomtörténet egészen új felosztását kapjuk. Bodnár eltérvén irodalomtörténetünk mai vezérének, Beöthy Zsoltnak, találó és szép felosztásától, nemzeti irodalmunkban hét korszak helyett kilencz korszakot különböztet meg. E kilencz korszak kitűzése és elnevezése részben helyes, részben minden biztosabb alapot nélkülöz.

Igy pl. mindjárt az elsőnél nem tudjuk, miért teszi Bodnár a „mondák korának“ befejezését éppen az 1300-ik évre. A második korszaknak, „a középkori vallásos irodalom korának“, már csak neve is esetlen. A harmadik kornak mind czime, mind pedig ideje elég jól van felvéve (A hitújítás kora 1526—1600.) A negyedik kornál „Pázmány kora“ helyett sokkal találóbb a Beöthy-féle elnevezés: „Katholikus visszahatás kora.“ A ötödik kornál („Kuruczvilág kora 1650—1712“) mindkét határév szerencsétlenül van megválasztva. Valamint az 1637-ben elhalt Pázmány korát nincs okunk egész 1650-ig vinni; éppen úgy a kuruczmozgalmak sem 1650-ben kezdődnek.

Az 1648-iki osnabrücker béke, mely után legott kitünt, hogy a felemelkedő Ausztria nem akarja megszabadítani Magyarországot a hanyatló török hatalomtól, fontos forduló pont Magyarország történetében. Honfiaink eleinte még biznak az uralkodóház jóakaratu támogatásában, erre mutatnak Zrínyi és Listi költői munkái. A csatlódást csakhamar zajos elégtelenség s ezt később forradalom követi. Zrínyi prózaművei jellemző bevezetését képezik a kuruczvilág irodalmának. 1648 lehetne tehát e korszak kezdő éve; de semmi esetre sem 1650. A záró év is 1711-gyel helyesebb, mint Bodnár ur felvett 1712-ik éve. 1711-ben zárta be ugyanis a szathmári béke a kurucz-mozgalmakat. 1712 mellett csupán csak a Beöthytől való különbözés szólhat, a mi oknak bizony elég gyöngye ok.

A hatodik kort Bodnár „a nemzeti szellem szunnyadása korának“ nevezi (1712—1772), míg Beöthy sokkal rövidebben és találóbban „nemzetietlen kornak.“ A hetedik kor véghatárideje Bodnárnál 1815, — hogy miért, Isten a megmondhatója. A rá következő nyolczadik kornak mindkét határa szerencsétlenül van megválasztva. A romantikus szellem kora 1815-től 1843-ig terjed, — állítja szerzőnk. Ámde 1815-ben még senki sem írt romantikus szellemű munkát; 1842-ben pedig már fellépett Petőfi Sándor. Így hát az utolsó kor is, „a nemzeti irodalom kora“, mely a romantikus kor végétől, azaz „1843-tól napjainkig“ tartana, Bodnárnál elég pontatlanul van meghatározva.

Ennyi, s mint már első tekintetre látni, mindenesetre nem alaptalan kifogásokat emelhetünk ama hiu törekvés ellen, mely csak-hogy újszerűt adjon, eltér a jobb és helyesebb régítől. Bodnár a Beöthy felosztását sok tekintetben tökéletesbithette volna, kisebb részekre tagolván a nagyobb korokat; de mivel merőben újat akart alkotni, a jó szándék megtört a kivitel erőtlenségén.

Műve további részében a magyar nyelvet és magyar népet csinos fejezetekben ismerteti az író; bár nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a magyar faj jellemzésénél csak a sík föld népét tekinti, hová pedig alig egy-két száz éve települt a török pusztítás után a magyar faj. Arról, hogy a kún, palócz, székely és az erdélyi igen sokban elütő jellemvonásokat mutat, Bodnár nem bír tudomással. Neki a magyar faj mintaképét a debreczeni, vagy szögedi civis adja, a kik közül köztudomás szerint csodaképen szokott egy-egy író kiválni. Ily gyöngye alapon aztán nem csoda, hogy Bodnár eltéveszti a magyar irodalom általános jellemzését.

Nemzetünk eredetének kérdésénél érdekesen köti össze a Vámbéry- és Hunfalvy-féle elméletet. Szerinte nyelvében ugor, fajilag törökkel vegyült a magyar. A tej-út magyar neve alatt mythosi eredetet gyanít; holott „hadak útja“ országutat jelent s Csaba nevének csak a Jókai fantáziája kötö össze ez érdekes, bár csak külső hasonlatosságon épült elnevezéssel. (Vesd össze: király útja = országút.) Székelyeink legalább semmit sem tudnak e névhez kötött gyönyörű mondáról.

A magyarok ősköltészetét alaposan és igen szépen tárgyalja. Nem hallgathatjuk el azonban azt a tévedését, hogy a magyarok ősanijának nevét a bibliai Enoktól, vagy Anaktól származtatja. Enok férfi- és nem nőnév; a magyar Eneh ellenben máig él a nép ajkán, eme' vagy ,emse' alakjában. (Emtet = szoptat; vesd össze: csecsemő.) Emese álmának megfejtéseért tehát nem szükség a bibliához folyamodnunk.

Tetszik nekünk az, hogy szerző elég bátor elvetni a magyar naiv éposz egykori lételetét. Arany valóban semmitérvő bizonyítékokkal küzd rég eltűnt naiv époszunk mellett. A mi nem volt, az könnyen tűnhetett el s nem kevés nemzeti hiúság kellett irodalmunk e meddő kérdését máig felszínen tartani. Bodnár erős kritikai érzékét mutatja az is, hogy a legrégebb magyar nyomtatványt (1484.) sem fogadja

el szó nélkül hitelesnek. A szomszéd jegenyei parochia soha senki által meg nem vizsgálta kincse már a gyanus helyesírásnál fogva is magán viseli a hamisítás vagy félreértés bélyegét.

Bodnár könyvének egyik legérdekesebb részlete a középkori kolostorélet leírása. A protestans Beöthy költői képet rajzol a világ csábjai elől félrevonult s csak a másvilági vőlegénynek élő szent szűzelekről; Bodnár sokkal realisabban itéli meg mind a mai, mind a középkori szenteket. A Margit-legenda rajongó hősében jellemzőn állítja elének a XIII. száz év szerzetes-életét.

— Egy szerencsétlen király még szerencsétlenebb leányának gyászos története ez, a ki csak sirni és vezekleni, imádkozni és böjtölni tud; rondaságban szolgál és az Isten és mások iránti szeretetből a legkisebb földi örömtől is megfosztja magát. Margit gyermekkorra óta csak sir, éjjel-nappal állva vagy térdepelve „imádságban mulat vala... Vala ez szent szűznek nagy ájtatossága imádságra. Mert áll vala az karba siralmakkal nagy imádságokban. Némikoron imádkozik az szent kereszt oltára előtt az karban. Némikoron az ő titkos imádkozó helyén az karban. Némikoron pedig áll vala az ablaknál, kiről nézik Krisztusnak szent testét nagy ájtatossággal és nagy siralmakkal.“ Nagypénteken elveti magát a földön és úgy sir, hogy az oratoriumból kihallatszik a szentegyházba. A legenda nem győzi emliteni örökös sirását, nagy siralmait. Könnyeitől a veluma, fátyola, annyira megvizesül vala, hogy facsarni lehetett. A sok sirástól végre meghidegül a feje s ezért sok ruhát visel rajta. Térdének kalácsa megdagad és megkeményedik. Tizenolczesztendeig nem fürdik. Lábai a bokán felül nem mosta, pedig „a szükségnek helyét, kit dunának hívunk, gyakorta megtisztítja vala.“ Magát undok sárral, ganéjjal beszennyezi, úgy, hogy társai futnak tőle; de ő csak tovább hordozza ronda esuháját, benne alszik, eszik, jár és szolgál. A sárból szed föl egy-egy rongyot, hogy foltot ejtsen rajta. Hushagyótól husvétig ló- és tehénfarkból készült kámzsát visel, mely megnehezül a rondaságtól, féregtől és más állatkáktól; ezek ellepik a testét, kivált a fejet: Margit mindamellett nem mossa meg nagyszombatig. Ezek a férgek és állatkák azonban mind fejérséges gyöngyöknek látszottak. Vasból csinált, máskor sündisznó bőréből készült övet hord; effélékkel pl. töviskes vesszővel ostorozza és ostoroztatja magát. „Kapczájába“ apró hegyes vasszegeket tesz és varr; megkötötte magát, hogy karja husába megy a kötél. Ágya egy hitvány gyékény, egy hitvány lasnok és egy kis vánkös. Olykor csupán egy gyékény s feje alá egy bőr.

— A legenda mindezt bőven, számtalanszor ismételve mondja el az olvasónak. Alig egy költői vagy egy kedvesen emberi vonás. Még ott is, a hol a házasságra ösztönzést meséli el, azt mondatja a szűzzel: „Annyira bánthatnak engemet az én szüleim az házassággal, hogy elnemszöm én magamnak az én orromat ajakammal öszve.“ Mikor király leányának mondják, sirva panaszkodik Olympiadis asszonynak. „Én édes anyám, nagy tiszteletlenséget mondanak énnekem: azt mondják, hogy én király leánya vagyok.“ Mindenütt tulzás, mindenütt szertelenség; de a tulzából és szertelenségből hiányzik a költői vonás. Csak ott enyhül

egy kissé e kietlen önsanyargatás lidércznyomása, a hol mindez valamelyik soror javára történik; a hol a testvéri, a felebaráti szeretet édes melege járja át, vagy a hol atyja, IV. Béla, és fivére, István, közötti polgárháboru felett bánkodik a szerető leány és a jó testvér szive.

Egész terjedelmében iktattuk ide e kiváló érdekü részletet, melyben sok tanulság rejlik olvasóink számára s melyből megérthetjük Bodnárt, az író, ki katolikus neveltetésénél fogva melegen vonzódik a kath. szerzőkhöz, azokat részletesebben és feltűnő méltánnyal tárgyalja; mindazáltal a protestans íróknak is megadja a magokét, mert a hitújítást a valódi kereszténység és humanismus szerencsés egyesülésének s így miveltségtörténeti fontosságúnak tartja.

Ezekről azonban a jövő füzetben.

KANYARÓ F.

GYÖNGYMONDATOK.

(Ujkori írótól).

B ö j t.

Rossz beszélgetés esik böjt mellett. *Shakespere.*

A nagy kielégítés unalommal határos. Az étkeket a böjt fűszerezi. Az eledel legjobban izlik annak, a ki ehetnék. *Petrárka.*

Láttunk-e valaha valakit, a ki a kenyeret és vizet megunta volna? ime a természet útja! *Rousseau.*

B ú.

Büszke a bú; görnyed, a kié. *Shakespere.*

A búnak nincs hatalma a felett, a ki megveti s kineveti. *Shakespere.*

A búbánat gonosz vendég, rossz madár,

A kebelbe életet, vért lopni jár. *Petőfi.*

Kevés bú jó szívet, de tulságos bú kevés észet mutat. *Shakespere.*

Fejemet nem töröm,

Jobb annál az öröm,

Kár hiába, bolondjába

Gyötreni szívemet, —

A siralom, aggodalom

Ekép el nem temet

Idején engemet. *Csokonai.*

Könyben uszó szememmel

Csillagomat vizsgálom,

S a teremtőt életemmel

Könyörögve kínálom. *Kisfaludi Sándor.*

B u k á s.

A nagyság a balsorsal lehullván, az emberek előtt is porba hull, és a bukott meg sem érezve még saját esetét, már is kivillan az mások szeméből. *Shakespere.*

A ki elbukott, azt leginkább megtaszigálják azok, a kik ki akarják irtani a világ emlékéből, hogy vele ismeretségben voltak. *Jókai.*